



# ”1700-talets Stockholm genom Fredmans epistlar”

En studie i hur Stockholm skildras under 1700-talet, inom epistlarna och utom

Pernilla Ulvblom

Handledare: Susanne Lindström

# Innehållsförteckning

Innehållsförteckning .....	2
1. Inledning.....	3
1.1 Syfte och avgränsningar .....	3
1.2 Material och metod.....	3
1.2.1 Insamling .....	3
1.2.2 Bearbetning .....	3
1.2.3 Internet .....	4
1.2.4 Reflexivitet.....	4
1.2.5 Disposition .....	4
2. Teoretiska perspektiv .....	5
2.1 Identitet.....	5
2.2 Koder.....	5
3. Tidigare forskning .....	6
4. Bakgrund .....	7
6. Staden med många ansikten .....	8
6.1 Stockholm före epistlarna.....	8
6.1.1 Stockholm som handelsplats .....	8
6.1.2 Spinnhuset och fattigvården .....	9
6.2 Stockholm under epistlarna.....	9
6.1.3 De första epistlarna.....	10
6.1.4 Ulla Winblad och Bellmans son.....	10
6.1.5 Kungen är död – länge leve kungen .....	11
6.1.5 Skalden i konkurs .....	12
6.1.6 Fredman och krogen.....	13
6.1.7 Många krogmiljöer .....	14
6.1.8 Kyrkor stod i lågor .....	15
6.1.8 Det mångkulturella Stockholm.....	15
6.1.9 De senare epistlarna .....	16
Sammanfattning .....	18
Käll- och litteraturförteckning.....	19
Otryckta källor.....	19
Tryckta källor och litteratur.....	19

# 1. Inledning

Stockholm har under de senaste åren varit den plats där min arbetsplats legat. Jag arbetar för samma arbetsgivare, men kontoret har flyttat inom tullarna. Först låg det i Gamla stan på Österlånggatan och nu vid Klara kyrka. Det företag som jag tidigare arbetade på hade sina lokaler på Skånegatan på Södermalm. Jag har ofta vandrat i de miljöer som Carl Michael Bellman beskriver i Fredmans epistlar och nu är min arbetsplats belägen vid den kyrkogård där Bellman ligger begravd.

Denna uppsats utgår från Stockholm skildrad under 1700-talet genom Fredmans epistlar. Eftersom jag själv har 1700-talet som "favoritårhundrade" och Gustav III är min "favoritkung" historiskt sett, så är valet av uppsatsämne inte ett svårt val för mig. Att jag utgår från Fredmans epistlar beror av att jag velat begränsa mig till ett rimligt område av Stockholm att undersöka samt att jag tycker om Carl Michael Bellman som stockholmsskildrare.

## 1.1 Syfte och avgränsningar

Syftet med denna uppsats är att belysa frågeställningen "Vilka bilder av 1700-talets Stockholm förmedlas genom Fredmans epistlar och hur väl stämmer de överens med skildringar som gjorts utanför poesin.". Jag har valt att även inkludera epistelförfattaren Carl Michael Bellmans levnadsöde i den mån jag tycker att det har en direkt betydelse för utformning och innehåll i epistlarna. Bellman levde i det Stockholm som mina källor, utöver Fredmans epistlar, beskriver i sina framställningar – därför ser jag det som relevant.

Jag har valt att begränsa mig till de platser och ställen som ryms inom epistlarna eftersom det är epistlarna som jag utgår från i min frågeställning. Jag har även valt att fokusera på de platser som förekommer mest frekvent i epistlarna eller har en direkt betydande tillhörighet med händelser i Stockholm.

## 1.2 Material och metod

Jag har använt mig av Fredmans epistlar samt litteratur som skildrar Stockholm under 1700-talet. För att komma närmare epistlarnas och Bellmans skriv- och bildspråk har jag använt mig av Stuart Halls och hans *Representation Cultural representations and Signifying practices* (2009:kapitlen 3 och 4).

### 1.2.1 Insamling

För att få fram bra litteratur som på ett trovärdigt sätt framställer Stockholm under Fredmans epistlars tidsperiod, så har jag dels utgått från Bellmansällskapets hemsida samt egen litteratur i ämnet och dess källförteckningar. Jag har även använt Fredmans epistlar skrivna av Carl Michael Bellman.

### 1.2.2 Bearbetning

I det inledande skedet valde jag att göra anteckningar ur litteraturen för att sedan sammanställa dessa i kronologisk ordning. Därefter började jag att hitta sammanträffanden med utgångspunkt från epistlarnas miljöbeskrivningar och händelser för att sedan dela in dessa i sammanhängande avsnitt.

Jag har valt att även redogöra för tiden innan epistlarna skrevs, eftersom det kan få betydelse för förståelsen av epistelhandlingen.

### **1.2.3 Internet**

Den information som jag hämtat från Internet är allmänt rörande Carl Michael Bellman, Fredmans epistlar. Jag har använt mig av Internet för att få uppslag och inhämta tips för källmaterial.

### **1.2.4 Reflexivitet**

Det som jag har funnit lite besvärande är att göra val utifrån källmaterialet. Jag har haft tillgång till en bra blandning av litteratur som gjort att jag har fått skära mycket och hårt, vilket gör att jag ibland kan uppleva att huvudtexten blir väldigt innehållsrik och innehåller mycket fakta.

### **1.2.5 Disposition**

Kapitel 1 – Inledning: I den inledande texten beskriver jag anledningen till ämnesvalet varför det berör mig.

Kapitel 2 – Teoretiska perspektiv: Detta kapitel tar upp metoder som jag använder i mitt analyserande av huvudtexten och gör val ur källmaterialet.

Kapitel 3 – Tidigare forskning: Hur den tidigare forskningen i ämnet ser ut, redogörs i detta kapitel.

Kapitel 4 – Bakgrund: En bakgrund för valet av utgångspunkt görs.

Kapitel 5 – Huvudtext: I detta kapitel redogörs hur Stockholm och dess invånares livsförutsättningar beskrivs genom epistlarna och övrig källlitteratur.

Kapitel 6 – Sammanfattning: Här sammanfattar jag huvudtexten och redogör för vad jag kommit fram till och de slutledningar som jag gjort.

## 2. Teoretiska perspektiv

De perspektiv som jag utgått ifrån är personidentifiering och koder. För att finna en form och struktur till den teoretiska analysen, så har jag använt litteratur både från A och B kursen i Etnologi. Framst *Vetenskapligt skrivande – kreativa genvägar* av T. Widerberg (2003) samt *Kulturanalyser* av Ehn och Löfgren (2001).

### 2.1 Identitet

Eftersom vissa av de rollfigurer som förekommer i Fredmans epistlar har förebilder i verkligheten, så är det intressant att även belysa några av dessa figurer. Några av förebilderna har förekommit även i Bellmans direkta närhet. Jag utgår här från etnometodologin, med definitionen; att se hur epistelpersonerna med vardagens språk och rutiner berättar och beskriver den sociala verkligheten samtidigt som de upprätthåller denna; *Introduktion till socialpsykologi* av Angelöw och Jonsson (2000:26ff).

Jag vill även se om samhörigheten med platser och rum skapar identifikation mellan epistlarnas fiktiva individer och deras förebilder. Även hur Bellman identifierar sig med sina epistlars prosa är en intressant infallsvinkel att se till. Den livssituation och politiska situation som råder i Stockholm under epistlarnas uppkomst, sätter sin prägel på hur epistlarna utformas, jag vill ta reda på hur.

### 2.2 Koder

Jag har belyst källmaterialet utifrån sociala koder som klasstillhörighet och ekonomisk ställning. Den litteratur som jag använt mig av är *Vardagslivets etnologi – Reflektioner kring en kulturvetenskap* av Ehn och Löfgren (1996:59ff), Alf Arvidssons *Etnologi Perspektiv och forskning* (2001) samt Magnus Öhlanders *Bruket av kultur* (2005).

### 3. Tidigare forskning

Carl Michael Bellman anses vara en nationalskald, så det finns tidigare forskning om Carl Michael Bellman och om Fredmans epistlar samt Stockholm. Av den begränsade efterforskning som jag gjort så har jag inte hittat någon som direkt har den infallsvinkling som min uppsats har. Då har jag bara sökt via Internet.

En av dem som forskat om Bellman är Nils Afzelius som även författat delar av mitt källmaterial. Då det gäller identitetsforskning så förekommer det olika avgränsningar mellan disciplinerna.

Från tidigare forskning om platser har jag tittat på hur Eva Gylling och Christina, Jansson i deras uppsats Svart eller vit poesi? Berättelsen om Knutpunkten och dess betydelse för helsingborgarna

([www.kultur.lu.se/upload/Kulturvetenskaper/Svart\\_eller\\_vit\\_poesi.pdf](http://www.kultur.lu.se/upload/Kulturvetenskaper/Svart_eller_vit_poesi.pdf), 2010-06-10),

Tony Oscarsson, Monica Eriksson och Jonas Bergvall har tittat närmare på plats, media och identitet i Eskilstuna

([www.cocosbrandconcept.com/eskilstuna/PlatsMediaIdentitet.pdf](http://www.cocosbrandconcept.com/eskilstuna/PlatsMediaIdentitet.pdf), 2010-06-10). Ellinor

Pettersson, Robin Öberg och Caroline Person har i Brytpunkten mellan två platser Gemenskap, miljö och identitet från S:a Maria sjukhus till Maria Park tittat närmare på området kring Maria Parken i Helsingborg

([lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1323111&fileId=1323112](http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1323111&fileId=1323112)

, 2010-06-10), Ulrika Andersson beskriver i sin uppsats "Välkommen till min jävla

förort..." - en uppsats om plats, identitet, media och musik ([uu.diva-](http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:129156)

[portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:129156](http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:129156), 2010-06-10) problem som kan ses som förortsproblem. Hanna Kvarnerot går i Torgliv – Malmö stads profilering genom fyra centrala torg, in på hur fyra torg i Malmö beskrivs och vad som går att utläsa ur dessa torg

([lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1329658&fileId=1329659](http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1329658&fileId=1329659), 2010-06-10).

## 4. Bakgrund

Carl Michael Bellman skrev under sin livstid dikter, verser, sånger, Fredmans epistlar och mycket mer. I Fredmans epistlar gör Bellman Stockholmskildringar och beskrivningar av Stockholms livsvillkor under slutet av 1700-talet. Eftersom Carl Michael Bellman inte föddes skuldsatt, utan hamnade i trångmål som vuxen, så finner jag det intressant att ta reda på om och hur detta påverkat hans sätt att återge Stockholm genom epistlarna.

Stockholm under 1700-talet färgades av ekonomisk orolighet med arbetslöshet och fattigdom, samtidigt som borgarna gjorde sig rika på handeln. I denna tid levde Carl Michael Bellman och i denna tid skrev han sina Fredmans epistlar, som skulle bli ett av hans mest kända arbete. Skalden Bellman har ofta uppmärksammats för sina romantiska och visualiserande skildringar av Stockholm.

Att han återger en stad och ett stadsliv på ett sätt som är som det verkligen såg ut är inte rimligt att tro, han är trots allt poet – med den frihet att tolka som det innebär. Jag vill belysa skillnaderna och likheterna i Bellmans sätt att återge Stockholms "livsberättelse" med de skildringar och tolkningar av Stockholm och dess invånares livssituation som gjorts genom litteraturen.

## 6. Staden med många ansikten

De första epistlarna om Fredman och hans följeslagare, skrev Carl Michael Bellman troligen mellan åren 1767 och 1772. Det tog ytterligare mer än tjugo år att färdigställa epistelsamlingen. Bellman hade ursprungligen tänkt att det skulle bli 100 epistlar som skulle tryckas och ges ut i fyra häften (Huldén 2002: 111). Det blev inte så. Ett häfte med 82 epistlar trycktes.

De senare epistlarna skrevs mellan början av 1780-talet och 1792, då epistelsamlingen gavs ut. Det märks en skillnad i hur de tidigare och de senare epistlarna är skrivna. De tidigare epistlarna beskriver Stockholms krogliv med munterhet samt fart och fläkt. Det dansas mycket på krogarna och värdshusen (Landen 2008: 68, Huldén 2002:97). Trots detta finns en mörkare tyngd mellan raderna. Kraftig fylla slagsmål tillhör vardagen. De senare epistlarna som alltmer utspelar sig utomhus i ljusa och målade miljöer andas en friskare stämning, trots fylla och slagsmål (Landen 2008: 12, Afzelius 1951: 77). Vad detta beror på finns det flera synpunkter och förklaringar till, men jag tänker inte gå in djupare på detta. Jag stannar vid att begrunda de stockholmska livsförhållanden som återges i epistlarna och i hur dessa kan sättas i förhållande till hur Stockholm skildrats utanför poesin.

### 6.1 Stockholm före epistlarna

Under första delen av 1700-talet satt Karl XII som kung och som sådan även makten, men hans stormaktsvälde var hotat från flera håll. Efter hans död 1718 övertog Ulrika Eleonora tronen och blev drottning av Sverige 1719. 1720 lämnade hon över tronen till sin man Fredrik I, kung av Sverige 1720-1751. Adolf Fredrik övertog tronen 1751 (Hallerdt 1993: 5, [hem.passagen.se/talgoxe/historia/](http://hem.passagen.se/talgoxe/historia/)).

#### **6.1.1 Stockholm som handelsplats**

De många svenska segrarna i Polen och Sachsen kunde inte förhindra ryska flottans härjningar och bränder längst med kusterna. De trängde sig allt mer in i skärgården och de som kunde, flydde. I och med ryssarnas frammarsch, ökade flyktingtillströmning till Stockholm, men det var inte bara människor som kom med fartygen. Med ett av dem som kom från Estland, kom även pesten i augusti 1710 (Hallerdt 1993: 5).

Exporten till bland annat England var forstsatt företagsam. Att uppmuntra sjöfarten blev angeläget för att få fart på ekonomin (Hallerdt 1993: 5). För att ytterligare stimulera de svenska rederiernas verksamheter, så utfärdas 1724 ett förbud för utländska fartyg att införa annat än svenska varor (Hallerdt 1993: 5).

Det var en framgångsrik handel som pågick med fjärran öster och som 1731 resulterade i Ostindiska kompaniet. 26 ostindienfarare byggdes på stockholmsvarven (Hallerdt 1993: 5). Då hattarna som kom till makten 1738, förstärktes tullskyddet genom att höga skyddstullar och importförbud för sådana varor som kunde tillverkas inom landet inrättades. Landet skulle vara självförsörjande (Hallerdt 1993: 7). Hattarna var framgångsrika i slutet av 1740-talet. De utdelade monopol och slöt handelsavtal med främmande makter för att uppmuntrade handel och långväga sjöfart (Högberg 1993: 48). Det var på Skeppsbron som handeln var som mest omfattande och hamnen blev Stockholms viktigaste och många segelfartyg lade till där. Ett populärt nöje bland stockholmarna var att flanera på kajen och kryssa mellan säckar, tunnor och lådor med kaffe, te, kryddor med mera (Hallerdt 1993:52). Med tiden visade det sig att Skeppsbron inte klarade av den ökade handeln, utan en utbyggnad var nödvändig. Stadsarkitekt Johan Eberhard Carlberg fick i uppdrag att förbättra Skeppsbron. De nedslitna träkajerna ersattes med stenkajer och fick stenbeläggning och belysning (Wannberg 193:14).



Den så kallade Skeppsbroadeln, topparna bland borgerskapet, bodde i köpmanshusen vid Skeppsbron (Hallerdt 1993:48). De hade på 1700-talet blivit förmögna på handel och rederiverksamhet, men förhållandena i Stockholm var bedrövliga. Det var en smutsig, mörk, bråkig och farlig stad. Berusade sjömän och annat löst folk strök omkring i gränderna nattetid, vilket gjorde att anständigt folk inte vågade sig ut efter midnatt. Med förordningar och förbud skulle staden bli säker, men resultaten blev tveksamma. 1749 blev det reglerat genom ett kungligt påbud som gjorde gällande att husägarna genom att sätta upp lyktor med trettio stegs mellanrum, skulle bidra till gatubelysning. Skenet från var lykta var svagt och resultatet blygsamt (Hallerdt 1993:10). Fastighetsägarna var även skyldiga att hålla rent framför sina egna fastigheter, men oftast så sopades skräpet bara längre ner på gatan vilket resulterade i överdåd av avföring och avfall. En del av dessa stälptes även i sjön längs stränderna. Skeppsbron fylldes så med avskräde att skeppen inte kom närmare än 10 till 20 alnar från kajen. Att lägga till detta kan den stank som de öppna avloppen gav ifrån sig (Hallerdt 1993:10) med resultatet att insjöar och vattendrag blev smittohärddar (Hallerdt 1993:10). Svält och fattigdom gjorde att epidemierna frodades och tuberkulosen bredde ut sig (Hallerdt 1993:11).

I början på frihetstiden fanns det cirka 45 000 invånare i Stockholm och 1740 till 1750 ökade invånarantalet till 70 000 (Hallerdt 1993:11, Högberg 1981:14). Antalet arbetstillfällen ökade inte i samma utsträckning, utan avtog efter 1750-talet. Likaså minskade invandringen från landbygden och antalet invånare stagnerade under ett halvsekel. Så 1767, rasade även handeln på Skeppsbron. Många av de kända handelshusen gick i konkurs och det var många av invånarna som tvingades in i arbetslöshet. Missnöjet mot regeringen ökade (Högberg 1993:50) och efter en period med mössorna vid makten kom hattarna åter till makten 1768. Deras viktigaste uppgift var att förbättra ekonomin (Högberg 1993:50).

### **6.1.2 Spinnhuset och fattigvården**

Tiggare hade länge varit ett bekymmer för myndigheterna. Barnhus och spinnhus inrättades för att lindra problemen. Med tvångsarbete som främsta medel skulle de få bort tiggeriet. Det var bara Stockholms egna tiggare som hade denna "möjlighet". De som inte var bosatt i Stockholm, skickades tillbaka sin hemort.

1773 beräknades det finnas närmare 9000 hjälpbehövande fattiga. Den svåra missväxt som drabbat stockholmarna i början av 1770-talet bidrog till en ökning. Det var samhällets skyldighet att se till att de arbetsföra kunde försörja sig, men trots detta steg antalet fattiga och det berodde delvis på manufakturernas tillbakagång. Som ett försök att få bot på detta upprättades 1773 ett arbetshus på Södermalm, för arbetsföra fattiga. Över 800 personer fick där möjlighet att tjäna en slant på till exempel att säga ved, stöta tegelmjöl, tillverka drev av gammalt togvirke, sno ljusvekar, sprita fjäder och binda bot. Det fanns fortfarande problem med oförsörjda och 1796 fick församlingarna ytterligare särskilda restriktioner för fattigvården, som därmed utvidgades. Problemen blev ändå mycket stora under missväxtåren i slutet av 1790-talet (Högberg 1981:42, Hallerdt 1993:11).

Spinnhuset på Långholmen togs i bruk i september 1724. Fångarnas kost var ensidig samt saltrik och skörbjugg var den vanligaste sjukdomen. Deras boendeförhållanden var smutsiga och vidrig. Natten mellan 12 och 13 juli 1827, fördes de sista kvinnorna från Spinnhuset till det nya fängelset på Norrmalm (Hallberg 1993:63, Andersén 1997: 52, Hallerdt 1993:11).

## **6.2 Stockholm under epistlarna**

I slutet av 1700-talet skrev Carl Michael Bellman sina fredmansepistlar – en samling poetiska texter framförda till melodi. Det kom att bli 82 epistlar. Flertalet utspelar sig på Stockholms krogar. Fylla och slagsmål är återkommande inslag i epistlarna, likaså prostitution och fattigdom. Inspiration till dess innehåll torde ha legat Bellman ganska

nära, med tanke på den rådande situationen i Stockholm med fattigdom, missväxtår och ekonomisk obalans i samhället.

Huvudrollsinnehavaren i epistlarna är Fredman. Förebilden till karaktären har tillskrivits Jean Fredman, en välbeställd kunglig hovurmakare som levde i Stockholm. Han var född 1712 och skötte flera av stadens tornur. På grund av olyckliga familjeomständigheter tog han senare i livet till flaskan. Ett långvarigt missbruk som ofta slutade med att han påträffades redlös i rännstenen. Han dog i maj 1767 (Huldén 2002:91, Sigurdsson 1993:44). Varför just han fick huvudrollen i Bellmans epistelserie är oklart, men det är utifrån Fredmans perspektiv som vi får uppleva krogslagsmål, fylla, utflykter till Djurgården samt lära känna andra återkommande personer genom epistlarnas rundvandring i 1700-talets Stockholm med omnejd (Landen 2008:69).

Med epistlarna färdas vi genom social misär i Stockholms gränder via borgerskapets välstånd på Skeppsbron mot kungahusets flärd och teatraliska verklighet. Alla dessa klassmiljöer är Bellman väl bekant med och genom Fredman med sällskap får vi besöka platser och rum som inbjuder till glada fester och umgänge.

### **6.1.3 De första epistlarna**

De första epistlarna skrev Bellman 1767-1772. Vid tiden, 1770-1774, bodde Bellman på Urvädersgränd 3, Bellmanshuset. De epistlar som räknas som de första är; nummer 5 och 15 som skrevs 1767-1768 enligt vissa skrevs nummer 5, 1770 (Afzelius 1969:40, Huldén 2002:92,111, Landen 2008: 251). Nummer 8, 12, 26, 31, 62 och 64 skrevs 1770-1772 samt nummer 53 skrevs troligtvis 1770 (Afzelius 1969:40, Afzelius 1969:40, Landen 2008: 251). Att epistlarnas numrering inte är i kronologisk ordning beror på att Olof Ohström som arbetade som extra ordinarie i kammarskrivare i krigskollegium, ändrade om ordningen vid publiceringen 1790 (Afzelius 1969:40, Landen 2008: 251). De träffades 1789 och skrev avtal gällande publiceringen (Afzelius 1969:40).

1767 var det år då missnöjet och arbetslösheten var stor i Stockholm. Fler av de kända köpmanshusen vid Skeppsbron hade gått i konkurs och missbelåtenheten med regeringen var påtaglig. Som en följd av hattarnas fall minskades understaden, under perioden 1765 och 1766, till manufakturerna, vilket gjorde att flera av manufakturarbetarna miste sina arbeten. Värst drabbad blev Katarina församling där Bellman var bosatt (Afzelius 1951:86, Afzelius 1969:40, 57, Hallerdt 1993:8, Högberg 1981:14f). Hela Stockholms ställning som handelsstad ändrades under 1700-talets senare del. De botteniska städerna fick 1765 rätt att själva bedriva utlandshandel vilket speciellt gynnade de finska städerna som byggde upp en handelsflotta (Högberg 1981:15f).

Många av Stockholms invånare drabbades av fattigdom och epidemier. Det stora antal brunnar som var förorenade av vatten från avloppsdikena var de fattigas vattenhål. De usla levnadsförhållandena och dålig hygien gjorde att tuberkulosen fick ett bra fäste i Stockholms befolkning. Dödsfallen i tuberkulos var tre gånger värre i Stockholm än i landet i stort (Högberg 1981:15f). Även spädbarnsdödligheten var större i storstaden än på landsbygden. En anledning var att det var många barn som föddes utom äktenskapet, ett problem som var större i Stockholm än landsbygden (Högberg 1981:15f).

### **6.1.4 Ulla Winblad och Bellmans son**

På Spinnhuset på Långholmen hamnade lösdrivande och prostituerade kvinnor. Där fick de tvångsarbetande kvinnorna karda ull och spinna. I epistel nummer 64 får vi uppleva en av de i epistlarna förkommande kvinnornas väg till Spinnhuset.

Vem är den flicka som med styrman där ligger?  
Hon som så flåsar och bröt sin korsett.  
Lördan hon dansar, om söndan hon tigger,  
Måndagen hon virvlar sin spinnrock så lätt. (Ur epistel nr. 64)

Här i sista bisatsen äsyftas Spinnhuset. Carl Michael Bellman var släkt med inspektorn på Spinnhuset, Hans Hansson Björkman. Troligt är att Bellman tillbringade en del tid där och på så vis fått inspiration och insyn (Andersén 1997:52, Afzelius 1969:108f).

På Spinnhusets område fanns en krog vid namn Blå Kanin och det sägs att en av epistlarnas ofta förekommande nymf, litterärt föddes här. Hennes namn var Ulla Winblad. Verklighetens Ulla Winblad, för hon sägs ha en förebild i en verklig kvinna vid namn Maja Christina Kiellström (Andersén 1997:54, Landen 2008: 71f), föddes i Stockholm 1747 (Bladh 1993:62). Hennes mor dog då hon var fem år gammal och hennes far hade just blivit arbetslös till följd av sjukdom. Maja Christina fick inte ärva mycket mer än ett västgötatäcke och blaggarnsfäll. Hennes far gifte om sig med en kvinna med efternamnet Winblad och troligtvis var det därur Bellmans Ulla Winblad uppstod. Åren 1769 till 1770 umgicks Bellman och Maja Christina en del. De besökte bland annat ett matställe på Djurgården, dit Fredman även tog Ulla Winblad i epistel nummer 62. Ulla var då vacker med buckligt hår, bruna ögon och yppiga former (Andersén 1997:54, Jonsson 2007:36ff, Landen 2008:71f).

Epistelfiguren Nordström hade en verklig förebild i Erik Nordström, som gifte sig med Maja Christina. Nordström var fem år yngre än Bellman och det är troligt att de var bekanta, då Nordströms far var vaktmästare på Daurerska malmgården där Bellman växte upp (Andersén 1997:50). Precis som fler kvinnor vid denna tid så hamnade Ulla Winblad ofta i säng med olika män och epistel 36 förs hon bort till Spinnhuset:

Höj dig med ditt vita dok  
Spinn kammull på din slända;  
Spinn och sjung och läs din bok;  
Din sol kan återvända. (Ur epistel nr. 36)

Ulla Winblads förebild Maja Christina Kiellström hamnade aldrig på Spinnhuset, vad man vet. Däremot så blev hon vid flera tillfällen åtalad och dömd för lönskaläge, sex utom äktenskapet. Hon var 21 år och blev vid tillfället även gravid. Hon blev gravid ytterligare en gång, med en annan man och födde det barnet i Finland. Båda gångerna dog barnen nästan direkt efter födseln (Landen 2008:71f, Jonsson 2007:40, Bladh 1993:61). Maja Christina dog 1798. Nordström dog redan 1781 i Fläckfeber (Andersén 1997:51).

1787 skulle Bellman få uppleva samma sorgliga utgång som Maja Christina. Carl Michaels son Elis dog i kopporna, två år gammal (Afzelius 1969:108f). Flera epistlar som sedan skrevs anknyter till sonens död, däribland nummer 79 (Landen 2008:12) trots underrubriken, ”eller avsked till matronerna, synnerligen till Mor Maja Myra i Solgränd vid Stortorget, anno 1785”, så dateras den till efter Elis död (Landen 2008:243).

### **6.1.5 Kungen är död – länge leve kungen**

Efter att förlorat makten 1766 kom hattarna åter till makten 1768 (Högberg 1981:15f). Ett ståndskrig bröt ut 1771 där mössorna som representerade den framväxande medelklassen inom de ofrälste stånden, vann valet till dessa och grep makten vid riksdagen. Det frihetstida statsskiktet var hotat då hattarna endast hade kvar makten i riddarhuset. Adelns privilegier hotades och många adelsmän sökte stöd i kungamakten (Högberg 1981:19ff). Samma år, i februari, dog kung Adolf Fredrik. Läget för statsfinansen var tröstlöst. De försök som hade sats in för att komma till rätta med inflationen hade misslyckats och hungersnöden som missväxten 1771 till 1772 bidragit med gjorde inte saken bättre. Adolf Fredriks son Gustav samlade kring sig en skara adliga officerare och en militärkupp som skulle störta riksdagsstyret planerades. Det fanns stöd för statskuppen bland flertalet yrkesgrupper. Den 19 augusti 1772 gjorde så Gustav III revolution och kröntes (Högberg 1981:19ff).

Det hade blivit oroligt i kungahuset och Gustav III förklarade 1788 krig med Ryssland. Kriget blev lyckat och med detta hade kungen hoppats på att öka på sin popularitet som

kraftigt dalat de senare åren. Det blev inte som kungen tänkt. Skörden slog fel i början av 1780-talet och fick stockholmarna genomgå missväxt och hunger. 1783 var missväxten som svårast och följande vår blev hungersnöden besvärlig. Stockholmarna kunde fortfarande importera råg, vilket gjorde svältperioden mildare än den som bröt ut 1772 då missväxt även brutit ut i Polen och Balticum (Högberg 1981:28). Vintern var även ovanligt kall och snörik och kyrkorna hjälptes åt att samla ihop ved till de fattiga. Missnöje hade även riktats mot kungens dyrbara hovhållning och detta sammantaget tillsammans med det militära nederlaget mot Finland 1788, ledde bokstavligen till myteri inom den adliga officerskåren (Högberg 1981:28). Missnöjet var även stort bland folket och samma år gick danska trupper in i Bohuslän. Kungens strategi och diplomatiska påtryckningar från England och Preussen fick danskarna att tvingas till vapenvila (Högberg 1981:30). Trots införandet av myntreformen 1777 som förbättrat finanserna (Högberg 1981:22), så var det var oroliga tider. 1779 slog Gustav III till mot oppositionen och slog igen stadens portar. Han avbröt även all postgång. I samband med att oppositionen oskadliggjorts drev kungen igenom ett tillägg till 1772 års regeringsform i alla fyra stånden – den så kallade förenings- och säkerhetsakten (Högberg 1981:31). Adeln fick det sämre medan bönderna fick ökad möjlighet till självägande och hantverksskråna fick förbättrade villkor (Högberg 1981:35). De skillnader som varit mellan frälse och ofrälse höll på att suddas ut<sup>52</sup>. Kungen däremot behöll åtskillnaden mellan adelsmän och ofrälse (Högberg 1981:35). Adeln såg kungen som en förrädare och ett kungamord började planeras (Högberg 1981:35). Skottet avlossades den 16 mars 1792 på en maskeradbal på operan. Gustav III träffades i ryggen och avled den 29 mars. Kungamördaren Johan Jakob Anckarström avrättades samma år den 17 april på galgbacken vid Skanstull. Hertig Karl blev förmyndare, men Friherre Gustav Adolf Reuterholm blev den som ansågs komma att styra Sverige under förmyndartiden 1792 till 1796, då Gustav III son Gustav IV Adolf blev kung. Det var Reuterholm som i juli inrättade tryckfrihetsförordningen som släppte pressen nästan helt fri (Högberg 1981:35f).

Bellman blandar gärna in den politiska situationen i epistlarna och ger dem en politisk identitet. En del av epistelslagsmålen bottenar i politiska dispyter som spårar ur, likaså omtalas de politiska partierna ur mer eller mindre sympatiska ordalag. Att Bellman lever i sin tid politiskt, märks i hur han blandar in samhällssituationer och händelser i epistlarnas handlingar – från beskrivningar av yrkesgrupper till de rådande handelskontakterna med ryssar och andra händelser.

För att förstå och få mest utbyte av Fredmans epistlar, så kan en viss kunskap om 1700-talets Stockholm vara nödvändig. Bellman har en förmåga att lirka med ord och på ett bildligt sätt förmedla synintryck och aktuella händelser. Genom Fredmans ögon blir vi som tolkare av texterna, åskådare till knivslagsmål och kärleksfulla scener. Vi får även känna dödsångest och sorg. Bellman porträtterar i sina epistlar de levnadsförhållanden som råder i Stockholm för tiden, om så på ett poetiskt vis och kanske inte alltid så exakt återgivet. De för vissa eländiga levnadsvillkoren dämpas med brännvin, men även borgarna sköljer ner vardagen med brännvinet. De samsas på stadens krogar, men utanför dessa är klasskillnaden tydligare.

### **6.1.5 Skalden i konkurs**

Carl Michael Bellman hade tillhört Gustav III närmast bekantskapskrets och underhöll ofta vid hovet (Andersén Högberg 1981:35-36/1997:102f, Landen 2008:108). Kungen tillbringade mycket tid på Drottningholms slott, och det gjorde även Bellman. Där upplevde de inbjudna gästerna fester med tornerspel, karuseller och uppträdanden (Andersén 1997:102f, Landen 2008:108). Skalden hade växt upp i burgen ämbetsmannafamilj och gått i en privatskola. Efter faderns bortgång faller Bellman ner i samhällsklasserna (Landen 2008:10, Landen 2008:152). Han började tidigt umgås med aristokratin och hans umgänge ledde till de högre kretsarna, men han tycks aldrig hitta

en tydlig klassidentitet. Precis som Fredman så startade Bellman sin karriär i ett respekterat yrke. Han arbetade ett tag på Rikens ständers bank, Riksbanken (Landen 2008:10, Landen 2008:19, Landen 2008:152), men drog på sig skulder. Han anklagades även för att dragit med sig andra i skuldfällan, vilket gjorde att han 1763 flydde till Norge. Skulderna reglerades efter en tid och han kunde komma tillbaka till Sverige. Det fanns tid för kärlek även utanför Bellmans skaldekonst. 1775 träffade han Lovisa och som han två år senare gifte de sig med (Landen 2008:10, Landen 2008:152). Han flyttade från Söders kvarter där han bott större delen av sitt liv och där de första epistlarna blivit till (Afzelius 1969:13f). En svår epidemi av Ekolundsfebern drabbade Stockholm 1777. Flera människor dog och även Bellman fick känna på sjukdomen (Afzelius 1969:96).

Bellmans förhållande till hovet tunnades ut efter Gustav III:s död, Gustav IV Adolf lämnade Bellman ett mindre underhåll, men hans skulder hann ifatt honom och han hamnade i mars 1794 i Bysättningshäktet Högvaktsflygeln vid Stockholms slott (Andersén 1997:20, Landen 2008:280).

Bellmans ekonomi hade varit dåliga under större delen av sitt liv. Redan efter föräldrarnas död hade han börjat leva över sina tillgångar och kanske är det ingen tillfällighet att han kallar epistel nummer 23, den om Fredman utanför krogen Krypín, "sin egen epistel" (Landen 2008:12, Landen 2008:69). De två och en halv månad som fängelsetiden varade, tog hårt på Bellman och han blev svårt sjuk trots att förhållandena i högvaktsflygeln ändå var bättre än i andra häkten. Eftersom Bellman innehade titeln hovsekreterare, så hamnade han i högvaktsflygeln. Titeln fick han 1776. Den 17 juni lyckades hans vänner få honom fri (Andersén 1997:20f) och i januari 1795 sattes han i konkurs.

### **6.1.6 Fredman och krogen**

Fredman ligger stupfull i rännstenen utanför krogen Krypín, mitt emot Bankohuset i Gamla stan. Händerna skakar, han är försupen och fattig, men med morgonsolen öppnar krogen. Fredman kan återigen fylla kroppen med supar och livet rinner sakta tillbaka i hans kropp. Det är Bellmans 23dje epistel med undertexten "Som är ett soliloquium då Fredman låg vid krogen Krypín, gentemot Bankohuset, en sommarnatt år 1768". Att Bellman kallar denna epistel för "sin egen epistel" är dels för att den är en uppgörelse och ett sorgearbete med anknytning till hans föräldrar. Han befinner sig i en slags tomhet, avsäger sig religionen och genom ruset finner han försoning (Landen 2008:12, Huldén 2002:98). Att Bellman till viss del levde som han skrev kan blottas i en dikt till generalauditör Jonas Arnell där Bellman med två ärr i pannan, saknad peruk, sadel och häst, bakfull sitter på en krog och berättar om hur han igår förlorat allt vett och han ingen glädje finner i krus och bålar (Landen 2008:29).

Fredman och hans följeslagare höll mestadels till i Stockholms krogmiljöer. Hur väl kroglivet i epistlarna stämde in med stockholmarnas, går bara att spekulera i, men att krogkulturen var utbredd går att utläsa i det stora antal krogar som fanns i staden. Det fanns fler än 700 krogar i Stockholm vid tiden (Högberg 1993:26, Landen 2008:25), därutöver fanns lönnkrogar och kaffehus (Andersén 1997:25). På krogarna kunde de dricka brännvin eller öl och i kaffehuset kaffe, te, vin och chokladdrycker (Landen 2008:32f). 1758 hade Stockholm 22 kaffehus (Andersén 1997:34). Brännvinet var dåligt destillerat och svagare än vår tids samt billigt (Högberg 1993:26). Det statliga monopolet för brännvinsbränning hade införts redan 1755 (Högberg 1993: 27), 1764 fanns 99 bryggerier i staden. Den 11 september förbjöd Gustav III all tillverkning och försäljning av svenskt brännvin (Afzelius 1969:57) men det hindrade inte stockholmarna från att fortsätta bränna. I epistel 53 får vi uppleva hur tullkontrollanten beslagtar en kylslang och brännvinspanna på Ormsaltargränd (Bellman 1994:98, Afzelius 1969:57). Episteln anses vara "det dåliga ölsinnets dikt om den tunga och dystra nordiska fyllan" (Afzelius 1969:41).

Krogarna var ofta inrymda i källarlokalerna och bestod av några få bord och stolar (Andersén 1997: 25, Landen 2008:32f). Terra Nova epistel 5, Krogen Gröna lund inhyst i Bellmanshuset epistel 12 och 62, Frömans i Hornskroken (Andersén 1997: 33, Andersén 1997:134) är några exempel på platser där Fredman och hans följe förnöjde sig med mången krogslagsmål och fylla. Prostitutionen var utbredd och stämningarna pendlar från dur till moll. Både Movitz och Mollberg är flinka med instrumenten. Folket dansar mycket på krogar, värdshus och ute i det gröna (Landen 2008:68). Brännvinsruset verkade hålla humöret uppe. De dansades i ring, dansades polska, flickorna bar bukett i barmen, fläktade med solfjädrar och de förnäma blandade sig med folket, de klingade i buteljerna och skratt och sång hördes (Landen 2008:68). Det är dock inte alltid som brännvinsruset sprider glädje. Det kan gå väldigt vilt till. Epistel nummer 12 är ett bevis på detta. I episteln förvandlas krogen Gröna lund till närmast ett slagfält;

Här syns ej bord och bänkar,  
Blott dörrar utan lås.  
Din pipa blås.  
Där förr sågs glas och skänkar,  
Och bröder stå i ring,  
Syns ingenting,  
Där förr du stod till vänster,  
Och på valthorn gol,  
Nu syns bara sönderslagna fönster  
Och gammal stol.  
Här fåfängt spelmän nånsin vänta fler förtjänster  
Med fiol." (Ur epistel 12)

### **6.1.7 Många krogmiljöer**

Ett trettiotal krogar finns omnämnda i epistlarna (Landen 2008:85). En del fanns vid tiden, men vissa har Bellman hittat på, till exempel Bruna Dörren, Förgyllda Bägaren, Hvita Hästen och Tre Byttor som bland annat nämns i epistlarna 24 och 56 (Afzelius 1969:9). Musiklivet utanför epistlarna var även det livligt. På Riddarhuset, Bollhuset och Frimuraresalen i Södermalms stadshus hölls konserter. Med hjälp av bröd och skådespel höll Gustav III folket på bra humör. Handeln med nödvändighetsvaror så som bröd, kött, öl och svagdricka var reglerad genom taxor (Högberg 1981:23). Efter statskuppen 1772 infördes flera reformer. Frihetstidens överståtshållare hade bytts ut. 1773 utsågs friherren Karl Sparre till kungens huvudman i huvudstaden. Sparre hade en militär bakgrund och hade på 1750-talet varit en aktiv riksdagspolitiker. Det var ett taktiskt drag av Gustav III att utse Karl Sparre till posten. Sparre tillhörde nämligen de som var förtrogna med hattledaren Axel von Fersen, en av kungens hårdaste motståndare (Högberg 1981:22).

1773 till 1774 kämpade stockholmarna mot köld, farsoter och hunger. I epistel nummer 42 beskrivs den vinter som var så ovanligt sträng att Norrström frös till (Afzelius 1951:86). Kungen insåg att något måste göras för att få ner arbetslösheten och dämpa fattigdomen. 1773 blev Södra frivilliga arbetshuset till för arbetslösa fattiga. Det låg i hörnet av Götgatan och Högbergsgatan och sysselsatte 800 personer (Hallerdt 1993:11). Stockholm var fortfarande en stökig stad och för att få fason på oroligheter och fylla infördes 1776 en polisreform. Innan reformen hade polisväsendet inte rönt några framgångar. Stadsvakten hade skött bevakningen dagtid och av brandvakten nattetid. Bevakningen var oorganiserad och klarade inte av att upprätthålla ordningen. 1763 rapporteras att slagsmål uppkommit då bönderna försökt smugga in brännvinn genom tullarna (Högberg 1981:24). Det var viktigt att ordningen upprätthölls och torghandeln fick pågå utan oroligheter. Både fattiga och rika gjorde sina inköp på torgen och var beroende av torghandeln, så det var viktigt att bondebefolkningen kunde komma till torgen med sina varor. 1772 hade handeln på Södermalm nästan upphört. Lantmännens varor köptes upp utanför tullarna av slaktardrängar och månglerskor (Högberg 1981:22). Det var inte med blida ögon som Överståtshållarämbetet såg på

detta. Dessa förköp ansågs vara ocker och skinneri och som förvärrade situationen för stadens befolkning. Gustav III insåg att något måste göras åt polisväsendet och lät reorganisera det. Reformen infördes 1776 och överståthållaren blev ensam chef över polisväsendet. Det infördes även en polisdomstol som även fungerade som poliskammare ledd av en polismästare. En uppsyningsman blev tilldelad i var-och-ett av de 33 polisdistrikten som infördes. Även en underrättelsetjänst instiftades med direkt kontakt med kungen. Förslaget till polisreformens struktur fanns i Paris (Högberg 1981:24). För att ytterligare lätta upp situationen, så frigavs 1775 spannmålsförsäljningen på landsbygden. Reformen innebar att all spannmålshandel inte längre tvunget måste ske i städerna (Högberg 1981:26).

### **6.1.8 Kyrkor stod i lågor**

Polisreformen gjorde säkert skillnad, men då det gäller brandsläckning fanns det en hel del att göra. 1661 infördes den första brandförordningen i Stockholm. Katarina branden 1723 var den första storbranden och 1751 stod Klara i brand. Det var den våldsammaste branden som Stockholms invånare fått uppleva. Klara kyrka stod i lågor, kyrktornet brann, koppartaket smälte, valven rasade in och cirka 200 hus brann ner. 1759 var det Maria kyrkas tur. Kyrkan skadades svårt och ungefär 300 hus i närheten brann ner. Många familjer blev utan hem. En av anledningarna till att Stockholm var så svårsläckt, var att stora delar av staden var byggd av trä (Andersén 1997:115, Eriksson 1993:28).

På Maria kyrka begravs grälmakare Löfbergs maka i epistel nummer 81, *Märk hur vår skugga*. I denna kyrka var Bellmans morfar Michael Hermonius kyrkoherde. Det var han som 1740 döpte Carl Michael Bellman. Det var inte bara Maria kyrka som omnämns i epistlarna. I nummer 38 och nummer 54 får vi följa med Korpral Boman till hans sista vila (Andersén 1997:42f, 46, Hallerdt 1993:9). "Han har en gång störtat templets gavlar; ...", Fredmans epistlar Epistel 54, sägs äsyfta 1723 års brand (Afzelius 1969:17f).

Lillklockan klämtar till storklockans dån,  
 Lövad står kantorn i porten;  
 Och vid de skrälande gossarnas bön,  
 Helgar denna orten.  
 Vägen opp till templets griftprydda stad  
 Trampas mellan rosors gulnande blad,  
 Multnande plankor och bårar;  
 Till dess den långa och svartklädda rad,  
 Djupt sig bugar i tårar. (Ur epistel nr. 81)

Carl Michael Bellman hade förmågan att på ett målande och känslöbringande sätt förmedla företeelser av olika slag, som här ovan ur epistel nummer 81. Med alla sinnen inbjuds vi att delta vid begravningen av grälmakare Löfbergs maka. Längs en rosprydd gång i ljudet av kyrkans klockor närmar vi oss gravarna och de sörjande.

Diktaren själv ligger begravd på Klara kyrkogård. Han begravdes där den 19 februari 1795. Den sjukdom som han drog på sig vid sin fängelsevistelse 1794, sägs slutligen ha tagit hans liv. Bellman var inte ensam om att ha gått till sin sista vila skuldsatt. Efter sin död 1791 upptäcktes att Gustav III huvudman friherre Karl Sparre, hade förskingrat offentliga medel för att förbättra sin egen ekonomi (Högberg 1981:23). Hög som låg, alla drabbades de på något vis av de ekonomiska svängningarna.

### **6.1.8 Det mångkulturella Stockholm**

Bellmans poesi trivs bättre i gränderna än på gatorna och Fredmans epistlar blir det tydligt. Fler av epistlarnas drama utspelar sig på eller i anknytning till Stockholms gränder till exempel Kolmätargränd i epistel 26 och 33 och Ormsaltaregränd i epistel 53 (Afzelius 1969:12, 14, Afzelius 1951:60f). Att många av epistlarna utspelar sig på Södermalm kan ha att göra med att Bellman växte upp och bodde där största delen av sitt

liv. Han var bekant med gränderna och krogarna (Afzelius 1969:56). Gamla stan var fylld med trånga gränder och flera kvarter var bebodda av fattiga, trots detta räknas Gamla stan som de välbärgade borgarnas stadsdel (Högberg 1981:14f).

Till Stockholm kom människor från olika länder. Det var tack vare utlandshandeln och manufakturerna som ett mångkulturellt Stockholm uppstod (Hallerdt 1993:11). Fabrikerna tog in utländsk arbetskraft i form av glasblåsare från Italien, sidenvävare från Frankrike, klädesvävare och fajansarbetare från Tyskland och holländska pappersmakare (Hallerdt 1993:11). Lokatten var en känd sjömanskrog i Stockholm som låg i Stadshagen, där ryska köpmäns och sjömäns härbärke Ryssgården legat. Epistel 11, 59 och 77 utspelar sig på Lokatten. Stämningen är inte lika våldsam och stökig som den som beskrivs i de övriga epistlarna i krogmiljö (Afzelius 1951:64). Yrkesgrupper och etniskt ursprung blandas på ett gemytligt sätt bland annat den 59de episteln;

Dansa bort klack och skråla.  
Allting vi tåla;  
Lät oss avmåla  
Fröjas livs behag;  
Och lydom hennes lag.  
Sjungom systrar nu med brödren, gör som jag,  
Och drick båd`natt och dag. (Ur epistel nr. 59)

### **6.1.9 De senare epistlarna**

De senare epistlarna som skrevs runt 1785 och 1790 utspelar sig till större del än de tidiga, ute i naturen. Till dessa hör Kungsträdgårdsepistlarna nummer 37 och 38 som skrevs runt 1780 (Landen 2008:242). På 1760-talet omgärdades denna praktfulla park av en stenmur som ersatt ett tidigare plank. Det var inte alla stockholmare som fick besöka denna magnifika sevärdhet. En förordning förbjöd lakejer, drängar, pigor och tillväxande barn att besöka parken. Det stod vakter vid parkens ingång och en av dem var som vaktade ingången är Mollberg i epistel nummer 37 (Andersén 1997:103, 112, Landen 2008:242). I Kungsträdgården hölls storslagna maskerader (Landen 2008:242) och andra nöjen (Afzelius 1969:20, Afzelius 1951: 70). Bellman levde i sitt Stockholm och levde ut sitt Stockholm genom epistlarna. Genom målade beskrivningar visualiseras Stockholm och dess omnejd. Stadens puls uttrycks i omskrivningar och med metaforer. Han tar ställning mot sin omvärld och engagerar sig i översitteri och socialt förtryck.

De så kallade Djurgårdspastoralerna, nummer 70, 80 och 82, skrevs omkring 1790. Från Stora Roddartrappan på Skeppsbron styr Movitz kosan mot Djurgården i epistel 33. Han och hans resällskap lämnar bakom sig Skeppsbron med dess liv och rörelse med, svavelsticksförsäljning, kortspel och en marknadsgycklare med dansande björnar "Släpp fram den där gullsmidda herren med björnarna som dansar polska.", epistel 33. Resällskapet verkar upprymt (Afzelius 1951:70, 80). "Movitz kastar hatten och peruken i böljorna, och dricker hela världens skål.". Djurgårdsepistlarna har både militära inslag och lusta.

Då de senare epistlarna skrivs, under slutet av 1780-talet, befann sig Stockholm i en minst sagt turbulent situation med oroligheter om makten och ytterligare missväxt. Bellman häktades och drabbades av konkurs och sjukdom. Trots detta så är det under denna tid som de "ljusaste" epistlarna kommer till, med levande naturbeskrivningar, picknick i det gröna och de ljuvligaste tilltuggen. I epistel 71 bjuds på "Rödaste smultron i mjölk och vin" miljön är lugnande till sin beskrivning. Ur epistel 71:

Ä`ke det gudomligt, Fiskartorpet! Vad?  
Gudomligt att beskåda!  
Än de stolta stammar som stå rad i rad,  
Med friska blad!  
Än den lugna viken  
Som går fram? – Åh ja!



Än på långt håll mellan diken  
Åkrarna!  
Ä`ke det gudomligt? Dessa ängarna?  
Gudomliga! Gudomliga! (Ur epistel nr.71)

Vid Fiskartorpet på norra Djurgården vid Lilla Värtan låg Helenelund som 1790 ägdes av Helena Quilding, som var en god vän till Bellman. Han tillbringade mycket tid där sina sista år och det sägs ha påverkat hans sätt att skriva djurgårdsepistlarna (Landen 2008:250).

Trots att det gått dryga tjugo år mellan den första och den sista episteln, så följer en tydlig kontinuitet som upprätthålls genom Fredman, Ulla, Nordström, Movitz och de andra rollfigurerna. Platser och miljöer ändras, men den samanhållna gruppen gör att epistlarna ändå kan identifieras som just Fredmans epistlar – oavsett vilket år de skrivits.

# Sammanfattning

Det Stockholm som beskrivs i de tolkningar och skildringar som jag utgått ifrån i denna uppsats, beskriver ett Stockholm som till mångt och mycket finner en återspeglning i Fredmans epistlar. Jag har även kunnat urskilja kopplingar till Carl Michal Bellmans levnadsöden i epistlarna.

Stockholm var en levande stad med många olika folkgrupper, men klasskillnaderna uppfattades jag som mindre utpräglade i epistlarna än i "övriga" Stockholm. Skeppsbroadeln hade gjort sig rik på handeln och Gamla stan ansågs vara borgarnas stadsdel, trots att det i vissa kvarter bodde fattigt folk. I dessa trakter utspelas några av epistlarna, i Kungsträdgården och på Djurgården likaså, men de flesta utspelas på Södermalm där Bellman växte upp.

De tidiga epistlarna skrevs runt 1770 och utspelas till största del i krogmiljö eller i nära anslutning. Stockholm vid tiden var en stad med många krogar, många fattiga, undermåliga sanitära förhållanden och Gustav III som genomförde en stadskupp. En orolig tid, men det gjordes försök att få ordning på fattigdomen genom olika insatser, finanserna var inge vidare och kungen lyckades inte få ordning på det missnöje som utbröt efter den första missväxten 1772 till 1773.

Det skulle ta drygt 20 år mellan de tidiga och senare epistlarna, som skrevs i slutet av 1780-talet. Epistlarnas miljöer har flyttats utomhus och jag kan uppleva ett annat "ljus" i miljöbeskrivningarna. Bellmans vistelse på Helenelund bidrog säkerligen till att Fredman och hans vänner tog båten över till Djurgården där fler av de senare epistlarna utspelas sig. Ett utflyktsmål som var populärt för tiden.

Gustav III genomför flera reformer, vilka en del mottogs med missnöje som ledde till att kungen mördades i början av 1790-talet. Bellman som varit i kungens nära bekantskapskrets fick reducerat ekonomiskt stöd som följd, som inte förbättrade hans ekonomiska situation – tvärt om. Bellmans hälsa var svag efter sjukdom som han tros ha dragit på sig då han en tid var häktad i slutet av 1780-talet. Den dåliga hälsan blir senare hans död. Han dör sjuk och fattig, som hans huvudfigur Fredman i epistlarna. Jag kan se fler liknelser med Bellman och epistlarna. Ibland får jag en känsla av att han lever ut sin egen frustration i epistlarna. Ett sätt att skriva av sig hans egen ångest och rädsla för fattigdom och elände – eller sätta ord på sitt eget liv för att klara sig levande vidare. Bellmans syfte med epistlarna kan ha varit att tydliggöra de problem som fanns i staden. Han kan på något vis identifiera sig med de fiktiva figurer som förekom i epistlarna och deras öden. Däremot så har jag fått uppfattningen av att förhållandena i epistlarna är mildare än de som rådde i Stockholm.

Jag får en uppfattning av epistlarna ger en bra känsla av livsförhållandena i Stockholm under slutet av 1700-talet. Det finns mycket som återspeglas i epistlarna; den mångkultur som återges på krogen Lokatten framförallt och med de inslag av de ryska kontakterna som även återges i dessa epistlar, politiken och den ekonomiska oron som råder görs gällande i epistlarna och för att inte tala om det supande samt den misär som återges. Stockholm beskrivs även som en färgrik och vacker stad, det är inte bara jämmer och elände. Bellman har en förmåga att göra levande miljöbeskrivningar, både då det gäller krogmiljöer och de mer lantliga beskrivningarna. Jag har inga problem med att föreställa mig hur det såg ut i de miljöer som beskrivs i epistlarna. De förstärks däremot av de kringkunsaker som jag tagit till mig genom de tolkningar och skildringar som framställs i litteraturen som anknyter till uppsatsen. Det ger epistlarna en ytterligare dimension. Likaså återges personers upplevelser och livsförhållanden på ett verklighetstroget sätt, då med de verkliga förebilderna till epistelfigurerna i åtanke. Även om deras liv inte alltid stämmer överens med epistelpersonernas till fullo, så finns antydningar som gör epistlarna stockholmsskildringar ger en känsla av hur livsförhållandena var, enligt min mening.

# Käll- och litteraturförteckning

## Otryckta källor

Bellmansällskapet <http://www.bellman.org/html/boktips.html> 2010-05-26

<http://hem.passagen.se/talgoxe/historia/> 2010-05-26

Eva Gylling och Christina, Jansson *Svart eller vit poesi? Berättelsen om Knutpunkten och dess betydelse för helsingborgarna*

[http://www.kultur.lu.se/upload/Kulturvetenskaper/Svart\\_eller\\_vit\\_poesi.pdf](http://www.kultur.lu.se/upload/Kulturvetenskaper/Svart_eller_vit_poesi.pdf) 2010-06-10

Tony Oscarsson, Monica Eriksson och Jonas Bergvall *Plats/Media/Identitet*

<http://www.cocosbrandconcept.com/eskilstuna/PlatsMediaIdentitet.pdf> 2010-06-10

Ellinor Pettersson, Robin Öberg och Caroline Person, *Brytpunkten mellan två platser Gemenskap, miljö och identitet från S:a Maria sjukhus till Maria Park*

<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=1323111&fileOId=1323112> 2010-06-10

Ulrika Andersson, *"Välkommen till min jävla förort...." - en uppsats om plats, identitet, media och musik* <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:129156> 2010-06-10

Hanna Kvarnerot, *Torgliv – Malmö stads profilering genom fyra centrala torg*

<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=1329658&fileOId=1329659> 2010-06-10

## Tryckta källor och litteratur

Afzelius, Nils, "Stockholms skildraren Bellman, 1951. Samfundet sankt Eriks årsbok, Utgiven av Gösta Selling Wahlström & Widstrand i distribution Stockholm

Afzelius, Nils, 1969. *Staden och tiden: studier i Bellmans dikt*, Stockholm: Nordstedts Bladh, Christine, 1993. "Kvinnoliv", Lena Högberg utställningsproducent *Stolta stad: 1700-tal i Stockholm*. Stockholm: Stockholms stadsmuseum

Andersén, Marie Louise m.fl. ,1997. *Bellman var där En vägvisare till Bellmansmiljöer och kring Stockholm*, Norstedts i samarbete med Bellmansällskapet. Stockholm: Norstedts förlag AB

Angelöw, Bosse & Jonsson, Thom, 2000. *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur

Arvidsson, Alf, 2001. *Etnologi Perspektiv och forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Bellman, Carl Michael Bellman, 1994. *Fredmans epistlar fullständiga texter melodikällor, ordförklaringar*, utgivare Gunnar Hillbom m.fl. Proprius

Ehn, Billy & Löfgren, Orvar, 2001. *Kulturanalys*. Malmö: Gleerups Utbildning AB

Ehn, Billy & Löfgren, Orvar, 1996. *Vardagslivets etnologi – Reflektioner kring en kulturvetenskap*. Stockholm: Natur och Kultur.

Eriksson, Monica, 1993. " Elden är lös", Lena Högberg utställningsproducent Stolta stad: 1700-tal i Stockholm. Stockholm: Stockholms stadsmuseum

Halls, Stuart, 2009. *Representation Cultural representations and Signifying practices*. London: SAGE Publication Ltd.

Hallberg, Piamaria, 1993. " Spinnhuset i Stockholm", Lena Högberg utställningsproducent Stolta stad: 1700-tal i Stockholm. Stockholm: Stockholms stadsmuseum

Hallerdt, Björn, 1993. "Det goda och det onda livet i 1700-talets Stockholm", Lena Högberg utställningsproducent Stolta stad: 1700-tal i Stockholm. Stockholm: Stockholms stadsmuseum

Huldén, Lars, 2002. *Carl Michael Bellman*. Stockholm: Natur & Kultur

Högberg, Lena, 1993. " Pengar", Lena Högberg utställningsproducent Stolta stad: 1700-tal i Stockholm. Stockholm: Stockholms stadsmuseum

Högberg, Lena (1993) " På krogen", Lena Högberg utställningsproducent Stolta stad: 1700-tal i Stockholm. Stockholm: Stockholms stadsmuseum

Högberg, Staffan (1981) *Stockholms historia – Småstaden, Fabriksstaden, Storstaden*, Bonnier Fakta Bokförlag AB, Stockholm

Jonsson, Marita (2007) *Bellman, Sevenbom och Prinsessan. Snusk, lyx och vardag i 1700-talets Stockholm*. Stockholms stadsmuseum.

Landen, Leif (2008) *Carl Michael Bellman En biografi*, Carlsson Bokförlag Stockholm

Sigurdsson, Irene (1993) " Uret och tiden", Lena Högberg utställningsproducent Stolta stad: 1700-tal i Stockholm. Stockholm: Stockholms stadsmuseum

Wannberg, Elisabet (1993) " Stadsarkitekt Johan Eberhard Carlberg", Lena Högberg utställningsproducent Stolta stad: 1700-tal i Stockholm. Stockholm: Stockholms stadsmuseum

Widerberg, Karin, 2003. *Vetenskapligt skrivande*. Studentlitteratur

Öhlanders, Magnus, 2005. *Bruket av kultur*. Studentlitteratur.